

РОЗДІЛ IV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 378.147:78

Н. С. Барсукова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ШЛЯХИ СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті розкриваються шляхи стимулювання навчально-професійної мотивації майбутнього вчителя музики до вдосконалення виконавської майстерності. Аналізується сутність та зміст понять «стимул», «педагогічне стимулювання», розкривається зміст навчально-професійної мотивації майбутнього вчителя музики як групи навчальних, пізнавальних, професійних, соціальних та особистісних мотивів. Визначаються групи методів стимулювання, що впливають на особистісну та когнітивну сфери, виконавські вміння майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: форми, методи, стимул, стимулювання, навчально-професійна мотивація, особистісні якості, професійно важливі якості, когнітивна сфера, виконавські вміння, вчитель музики.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мистецької освіти в Україні гостро постає потреба підготовки високопрофесійних учителів музичного мистецтва, які б могли успішно розв'язувати складні музично-педагогічні та виконавські завдання, пов'язані із залученням дітей до світу музичного мистецтва, здатних утілювати через музичне виконання духовні та культурні цінності. Професіоналізм учителя музики гармонійно поєднує в собі педагогічну та виконавську складові майстерності, кожна з яких має свою специфіку.

Виконавська майстерність майбутнього вчителя музики проявляється через досконалу гру на музичному інструменті, сольний або хоровий спів, диригування хоровим колективом. Вона засвідчує здатність учителя-музиканта у процесі виконання музичного твору досягати естетичних ідеалів, транслювати художні цінності.

З огляду на це зростає роль стимулювання, збереження й посилення навчально-професійної мотивації студентів до основних видів виконавської діяльності вчителя музики (інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової). Аналіз роботи факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів

освіти дає підстави визнати, що майбутні вчителі музики демонструють, як правило, не всі компоненти музично-виконавської майстерності. Адже виникає необхідність стимулювання студентів до вдосконалення їхньої музично-виконавської майстерності в повній мірі. Спостереження й опитування викладачів засвідчили, що більшість із них здійснюють підготовку студентів на емпіричному рівні, не використовуючи теорію й методику стимулювання мотиваційної сфери студентів. Відтак, виникає суперечність між вимогою вищої мистецької педагогічної освіти забезпечити гармонійний розвиток виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва та відсутністю в освітньому процесі належних методів стимулювання їхньої навчально-професійної мотивації.

Аналіз актуальних досліджень. У психологічних дослідженнях вітчизняних і російських учених розкриваються загальні положення теорії педагогічного стимулювання (А. Алексюк, Л. Гордін, Ю. Жаров, Є. Ільїн, І. Лернер, В. Лозова, О. Любашенко, М. Махмутов, В. Прянікова, З. Равкін, В. Сухомлинський, В. Тарасюк, Н. Тализіна, Г. Щукіна), стимулювання та мотивації пізнавальної діяльності учнів (Л. Божович, Н. Добринін, О. Леоньєв, С. Рубінштейн, П. Якобсон), питання стимулювання навчальної та навчально-професійної мотивації студентів (А. Вербицький, Н. Бакшаєва, С. Занюк, Н. Каньоса, В. Якунін), стимулювання мотивації начальної та навчально-професійної діяльності майбутніх учителів музики (В. Бурназової, А. Козир, М. Михаськова, Н. Мозгальова, О. Морозова, Т. Смирнова, Н. Юдзіонок). Однак, проблема стимулювання навчально-професійної мотивації майбутніх учителів музики до розвитку їхньої виконавської майстерності розкрита не повною мірою.

Мета статті полягає у визначенні шляхів стимулювання навчально-професійної мотивації майбутнього вчителя музики до вдосконалення виконавської майстерності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової та довідкової літератури засвідчив, що термін «стимул» розуміють як спонукальну причину (звичайно зовнішній вплив), що суб'єктивно сприймається й викликає спрямовану активність людини [7; 8; 9]. Досліджуючи сутність поняття «стимул», Н. Кекух визначає два підходи до розуміння цього поняття: а) психологічний, що пов'язує це явище з мотиваційними та ціннісними характеристиками; та б) соціальний, який характеризує стимул як зовнішній, соціальний фактор [6, 288].

У навчальному процесі вищої школи виокремлюють зовнішні (освітнє середовище, заохочення, покарання), та внутрішні (прагнення студентів і

викладачів до самовдосконалення, самоствердження) стимули [5, 114]. Як зазначає В. Орлов, зовнішні стимули є незавершеними та недосконалими, а тому вимагають суб'єктивної інтерпретації в діяльності суб'єкта [6, 485]. Внутрішні стимули Н. Кекух пов'язує з потребами, мотивами, інтересами, бажаннями студента реалізувати свої здібності [6].

В. Ковальов розглядає мотив як трансформацію та збагачення стимулами потреби [3, 70]. Цю думку підтримує Є. Ільїн, який вважає, що мотив є реакцією суб'єкта на стимул. При цьому автор спирається на думку Л. Виготського, який підкреслював, що «більш сильний стимул може стати більш слабким мотивом, і навпаки» [3, 83–84].

Виходячи з аналізу поняття «стимул», його міцного зв'язку з мотивами, слід зазначити, що процес стимулювання виступає важливим фактором активізації навчально-професійної діяльності студентів, трансформації потенційних мотивів у активні. З огляду на це процес стимулювання можна розглядати як важливу частину процедури формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики.

Аналіз сутності поняття «педагогічне стимулювання» засвідчив, що вчені розглядають його як: а) спонукання до навчальної діяльності (С. Гончаренко); б) свідоме, цілеспрямоване використання зовнішніх і внутрішніх стимулів (Л. Гордін); в) цілеспрямований систематичний вплив на навчальну діяльність людини з метою підвищення її активності (В. Ковальчук). Учені засвідчують, що стимулювання спрямовується на активізацію та регулювання навчально-професійної діяльності, посилення мотиваційної сфери студентів (А. Вербицький, Л. Гордін, Є. Ільїн, З. Равкін).

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє констатувати, що науковці приділяють увагу співвідношенню мотиву та стимулу. Зокрема, низка дослідників зазначає, що між мотивами та стимулами існує діалектичний взаємозв'язок (Р. Вердербер, К. Вердербер, В. Мерлін, М. Михайлов). О. Леонтьєв вважає, що існують мотиви-стимули, які виконують роль спонукальних чинників (позитивних або негативних), позбавлених смислоутворювальної функції. Автори доводять, що стимул не є тотожним мотиву, утім він може стати мотивом за умов усвідомлення студентом його змісту та значущості.

Головна особливість стимулу полягає в його активному впливі на мотиваційну сферу особистості студента, процес народження та розвитку нових мотивів. Саме тому вчені (Л. Божович, Є. Ільїн, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Шуман, П. Якобсон) висловлюють думку про необхідність пошуку шляхів перетворення стимулів на позитивні й суб'єктивні мотиви,

здатних забезпечувати бажання й активність студентів оволодівати новими знаннями та вміннями. Розглянемо зміст навчально-професійної мотивації майбутніх учителів музики до вдосконалення виконавської майстерності.

Навчально-професійна мотивація майбутнього вчителя музики, з одного боку, являє собою сталу сукупність мотивів, що мають певну ієрархію і зв'язок із спрямованістю (Н. Бакшаєва, А. Вербицький, В. Леонтьєв, К. Платонов, В. Шадріков). З іншого боку, вона є динамічною активною системою, що постійно зазнає змін (В. Іванніков, В. Ковальов, С. Рубінштейн, А. Файзуллаєв). Спираючись на усталену класифікацію мотиваційної сфери студентів, розглянемо зміст навчально-професійної мотивації студентів до вдосконалення виконавської майстерності.

До неї можна включити такі групи мотивів: а) навчальні (прагнення навчитися новим поняттям, спеціальним і навчальним умінням, особистісним та професійно важливим якостям, що дозволяють удосконалювати виконавську майстерність майбутнього вчителя музики); б) пізнавальні (інтерес до пізнання смислу музично-виконавської діяльності, спільностей і розбіжностей різних видів музично-виконавської діяльності вчителя музики, особливостей оволодіння музично-виконавською технікою); в) професійні (прагнення отримати знання, вміння, якості для ефективної музично-педагогічної та виконавської діяльності, подальшого професійного розвитку, підвищення власного соціального статусу); г) соціальні (стійкий інтерес студентів до успішної музично-виконавської діяльності в суспільстві, усвідомлення її мети, завдань, функцій); д) особистісні мотиви: мотив самоствердження (наполегливість, цілеспрямованість, висока емоційність у процесі роботи над різними видами виконавської майстерності); самореалізації (прагненні студента через оволодіння виконавською майстерністю утвердити свій соціальний статус у суспільстві та в конкретному соціальному колективі).

Як динамічний процес, на думку Т. Смирнової [11], навчально-професійна мотивація майбутніх учителів музики включає в себе рух від ситуативної мотивації (інтерес до окремих музичних дисципліни) до пізнавальної (інтерес до пізнання майбутніми вчителями музики смислу їхньої професійної діяльності, нових видів музичної діяльності). Важливою, вважає автор, є динаміка від навчальної (прагнення до засвоєння всього комплексу знань і вмінь з виконавської майстерності майбутнього вчителя) до навчально-професійної мотивації (розуміння цілей та завдань власного професійного розвитку). Результатом цього динамічного процесу, зауважує Т. Смирнова, стає усвідомлення майбутнім учителем музичного мистецтва

значення музично-педагогічної діяльності [11, 277–280]. Це дозволяє викладачеві досягати глибокого усвідомлення студентом смислу навчально-професійної діяльності як процесу використання музично-виконавських знань і вмінь, професійно важливих якостей у різноманітних професійних ситуаціях [1, 124].

Стимулювання навчально-професійної мотивації до вдосконалення виконавської майстерності майбутнього вчителя музики відбувається в суспільній діяльності викладачів і студентів. Цей процес передбачає послідовне стимулювання різних груп мотиваційної сфери з боку викладачів, які мають народжувати зміни (посилення) різних аспектів навчально-професійної мотивації студентів.

Стимулювання в наукових працях розглядається як динамічний процес, що передбачає вплив на особистісну (зростання особистісних і професійно важливих якостей), когнітивну (формування широкого спектру теоретичних і практичних знань із музично-педагогічної та виконавської діяльності майбутнього вчителя музики), операційно-технічну (виконавські вміння) сфери студента. Важливо зазначити, що процес стимулювання мотиваційної сфери має здійснюватися відповідно до структури виконавської майстерності майбутнього вчителя музики, що представлена на рис. 1.

Рис. 1. Компонентна структура виконавської майстерності майбутнього вчителя музики

Під шляхами стимулювання освітнього процесу вчені (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Т. Шамова, Г. Щукіна) розуміють використання всього арсеналу методів, форм і засобів навчання з метою

актуалізації особистісних, когнітивних та професійних потреб студента. Розглянемо фактори, що впливають на посилення мотиваційної сфери майбутніх учителів музики.

Як доведено вченими, зовнішні стимули можуть посилювати або послаблювати силу мотиву. Вчені виокремлюють фактори, що впливають на посилення мотивів: схвалення, моральне заохочення, осуд і покарання (Т. Греков, П. Журавльова, А. Ковальов, В. Коротков, Г. Томпсон, Е. Торндайк), матеріальне заохочення (А. Русалінова), змагання (конкурси музичного виконання) (В. Марищук, Л. Серова, В. Шадріков), присутність інших людей (В. Бехтерев), успіх і невдача (Ф. Хоппе), соціально-психологічний клімат (Т. Пушкіна), суспільна увага (В. Хроменок), привабливість об'єкта потреби, привабливість змісту діяльності (Л. Занков, А. Колоденкова, М. Махмутов, А. Нікітін), наявність перспективи, конкретної цілі (Н. Курдюкова), прогноз та активність людини (Л. Куліков, Є. Фанталова), функційні стани (Б. Пельман, Х. Фреденберг, Є. Хартман) [3].

Розглянемо існуючі методи стимулювання, що пропонують автори музично-педагогічних досліджень. Аналіз музично-педагогічних праць засвідчив вузький спектр пропонованих методів і форм стимулювання. Серед них виділяють, зокрема, оглядові лекції (І. Мостова), семінари (Є. Султанова, Н. Юдзіонок), бесіди (Г. Панченко, Н. Мозгальова), зустрічі з відомими виконавцями (Ван Лей), спостереження (О. Хлебнікова), обговорення (В. Гусак), круглі столи (Н. Сегеда), розповідь, пояснення (І. Коваленко, О. Морозова). Безумовно, наведені методи і форми є фундаментальними й усталеними, здатними забезпечити навчальну та пізнавальну мотивацію майбутнього вчителя музики. Втім, не меншої уваги потребує забезпечення процесу стимулювання інших груп мотивації.

Пропонуємо такі групи методів, форм і засобів, що впливатимуть на формування всіх компонентів виконавської майстерності майбутнього вчителя музики, а тому здатні стимулювати навчально-професійну мотивацію.

До першої групи відносимо естетично-емоційні методи стимулювання, спрямовані на активізацію особистісно-професійних якостей (музикальності, виконавської надійності, емоційності, емпатійності): а) лекції-візуалізації (емоційно-образне подання інформації із застосуванням відео та аудіоматеріалу, спрямоване на музичне сприйняття та музично-пізнавальну сферу студента); б) творчо-особистісні завдання (ситуації-замальовки, ситуації-аналогії, ситуації-порівняння), що формуватимуть у студента уявлення про особистісні та професійно важливі якості, та стимулюватимуть бажання до їх набуття; в) імітаційне та рольове моделювання (створюють

ситуації певного професійного зразка, що дозволяють студентам проявити особистісні та професійно важливі якості, відчуті прагнення до зростання Я-особистості та Я-професіонала); г) створення професійних автопортретів (реального та перспективного), що дозволяють майбутньому вчителю музики усвідомити реальний стан власної виконавської майстерності та формулювати перспективні професійні цілі.

До другої групи належать методи та форми, що здійснюють стимулювальний вплив, активізацію когнітивної сфери майбутнього вчителя музики: а) пошукові ситуації (проблемні, евристичні бесіди, що активізують навчально-пізнавальну діяльність, сприяють усвідомленому й самостійному оволодінню провідними, додатковими та допоміжними поняттями виконавської майстерності); б) лекції-поліфонії, лекції-бесіди, що залучають студентів до полілогу, безпосереднього вираження власних думок, активного набуття музично-виконавських і музично-педагогічних знань через проблемне викладення матеріалу); в) семінари-діалоги, семінари-дискусії, що висвітлюють міжпредметні зв'язки між вокально-хоровими та музично-інструментальними видами виконавської діяльності вчителя музики; г) самостійна науково-дослідна робота (написання рефератів, доповідей, повідомлень із подальшим обговоренням, що сприятиме формуванню додаткових і допоміжних знань з виконавської майстерності майбутнього вчителя музики).

Третя група методів спрямована на стимулювання виконавських умінь майбутніх учителів музики. Вона передбачає використання професійних ситуацій, що дають змогу безпосередньо випробувати себе як вчителя-виконавця: а) тренінг-заняття (з метою стимулювання вдосконалення виконавської техніки, артистичних та інтерпретаційних умінь); б) ділові та рольові ігри (що моделюють професійні ситуації вдосконалення виконавської техніки); в) участь у концертах, міжнародних, всеукраїнських та міських фестивалях (вокальних, інструментальних, диригентсько-хорових), що стимулюють студентів до вдосконалення певних виконавських умінь та особистісно-професійних якостей; г) створення ситуацій успіху (що дають можливість досягти позитивних результатів у музично-виконавській діяльності); д) стимулювальне оцінювання, рейтинги (стимулює бажання покращити свої результати, звертає увагу студентів на прогалини в знаннях і вміннях, спонукає до посилення зусиль у навчально-професійній діяльності).

Кожна з представлених груп методів та форм стимулювання має опосередкований вплив на мотиви навчально-професійної мотивації, що представлено на рис. 2.

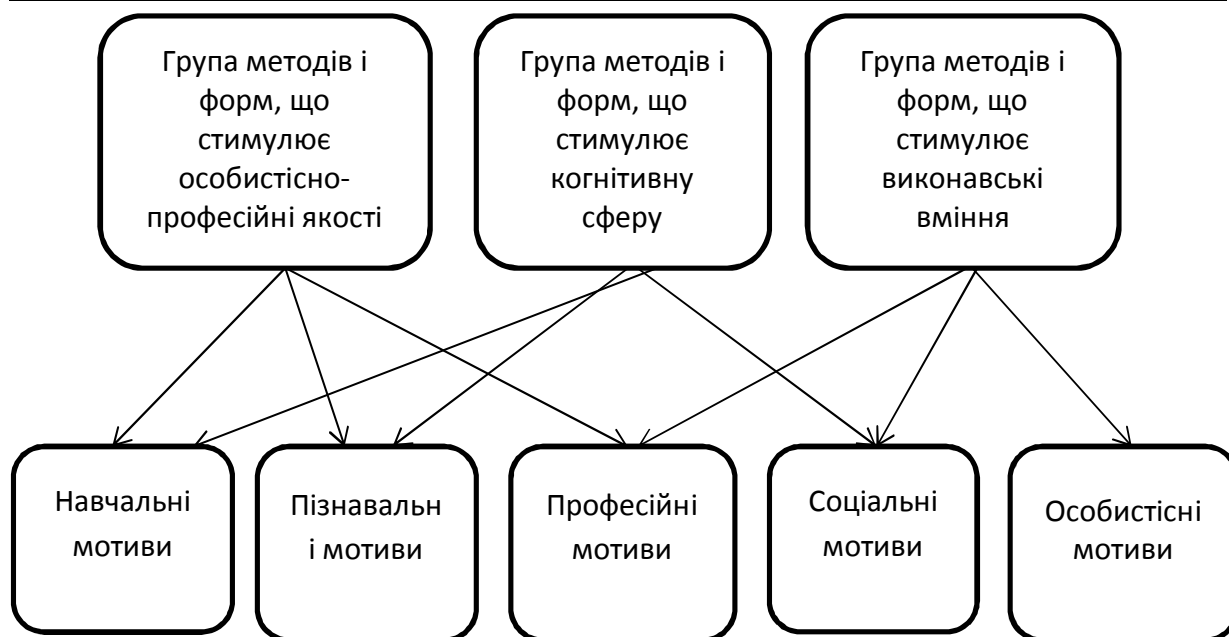

Рис. 2. Вплив методів стимулювання на групи навчально-професійної мотивації майбутнього вчителя музики

Розглянемо форми й методи стимулювання відповідно до пропонованих груп мотивів.

Так, група пізнавальних мотивів стимулюється при використанні таких методів, як розповідь, написання рефератів, доповідей, при застосуванні пошукових і проблемних ситуацій. Вплив на навчальні мотиви здійснюється шляхом пояснень, бесід, лекцій, диспутів, дискусій. На групу професійних мотивів стимулювальний вплив здійснюють семінари, обговорення, круглі столи, тренінги, ділові та рольові ігри, педагогічна практика, музичний конкурс, концертні виступи, створення ситуацій успіху. Творчі зустрічі та музичні фестивалі стимулювально впливають на соціальні мотиви. На особистісні мотиви (самоствердження та досягнення) позитивний вплив справляють музичні конкурси, концертні виступи, створення ситуацій успіху.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, стимулювання навчально-професійної мотивації майбутнього вчителя музики є динамічним процесом впливу методів і форм (лекцій-візуалізацій, творчо-особистісних завдань, імітаційного та рольового моделювання, створення професійних автопортретів, пошукових ситуацій, лекцій-поліфоній, лекцій-бесід, семінарів-діалогів, тренінг-занять, ділових та рольових ігор, участі в концертних заходах, міжнародних, всеукраїнських та міських фестивалях) згідно груп мотивів (навчальних, пізнавальних, професійних, соціальних, особистісних) і сфер (особистісно-професійної, когнітивної, операційно-технічної) виконавської діяльності майбутнього вчителя музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакшаева Н. А. Психология мотивации студентов : учебное пособие / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. – М. : Логос, 2006. – 184 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2002 – 512 с.
4. Жерновникова О. А. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Оксана Анатоліївна Жерновникова. – Харків, 2009. – 20 с.
5. Ковальчук В. Ю. Вибір методів педагогічного стимулювання учіння студентів в умовах модульної організації навчання (на матеріалі викладання природничих дисциплін в педагогічних вузах) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Ю. В. Ковальчук. – Київ, 1994. – 22 с.
6. Педагогічні технології у неперервній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін. ; За ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
7. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
8. Психологический словарь / авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л. М. Балабанова ; под общей ред. Ю. Л. Неймера. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 640 с.
9. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика – пресс, 1998. – 440 с.
10. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Харків : Прапор, 2009. – 672 с.
11. Смирнова Т. А. Теорія та методика диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: психолого-педагогічний аспект : монографія / Тетяна Анатоліївна Смирнова. – Горлівка : ПП «Видавництво Ліхтар», 2008. – 445 с.

РЕЗЮМЕ

Барсукова Н. С. Пути стимулирования учебно-профессиональной мотивации будущих учителей музыки к совершенствованию исполнительского мастерства.

В статье раскрываются пути стимулирования учебно-профессиональной мотивации будущего учителя музыки к совершенствованию исполнительского мастерства. Анализируется сущность и содержание понятий «стимул», «педагогическое стимулирование», раскрывается содержание учебно-профессиональной мотивации будущего учителя музыки как группы учебных, познавательных, профессиональных, социальных и личностных мотивов. Определяются группы методов стимулирования, влияющих на личностную и когнитивную сферы, исполнительские умения будущего учителя музыки.

Ключевые слова: формы, методы, стимул, стимулирование, учебно-профессиональная мотивация, личностные качества, профессионально важные качества, когнитивная сфера, исполнительская деятельность, учитель музыки.

SUMMARY

Barsukova N. The ways of stimulation of learning and professional motivation of future music teachers to improvement of performing skills.

This article reveals the ways of stimulation of learning and professional motivation to improvement of performing skills of future music teachers. We analyze the nature and meaning of the concept «stimulus» (the cause (usually external influence) that is subjectively perceived and draws direct human activity); «pedagogical stimulation» – motivation to learning activities (S. Goncharenko); conscious, purposeful usage of external and internal stimulus (L. Hordin); purposeful, systematic influence on the learning in order to increase us activity (V. Kovalchuk). The professional motivation of a teacher is described as a range of educational, cognitive, professional, social and personal motives.

There are stimulative groups of methods which influence the personal, cognitive and performing skills of a future music teacher.

The first group includes aesthetic and emotional methods of stimulation is aimed at activation the personal and professional qualities (musicality, performing reliability, emotionality, empathy) such as visualizations, personal creative tasks, imitating and role modeling, creation of professional self-portraits.

The second group includes methods which have a stimulative influence and activation of cognitive skills of a music teacher (searching situations, polyphonic lectures, talks, independent scientific-research).

The third group is aimed to stimulate performing skills of a music teacher. The usage of professional situations helps to test these skills in practice (role play, participation in different festivals of local or international level, stimulative rating).

Every group of these methods has a mediate influence on professional motivation. For instance the cognitive motivation can be provoked with the help of such methods as description, report, essay. The educational motives can be developed with the help of explanation, discussion or lecture. Professional skills can be improved with the help of round-table discussions, seminars, trainings, role play, participating in different concerts. Creative meetings and musical festivals influence the social motives. Participating in concerts and musical contests can influence the personal motives.

Thus, stimulation of learning and professional motivation of future music teachers is a dynamic process of influence on the methods and forms (lectures, visualization, creative and personal tasks, simulation and role modelling, creating professional portraits, search situations, polyphony lectures, discussions, seminars and dialogues, training sessions, business and role-playing games, participating in the concert events, international, national and local festivals) by groups of motives (educational, informative, professional, social, personal) and areas (personal and professional, cognitive, operational and technical) performance of future music teachers.

Key words: *forms, methods, stimulus, incentives, learning and professional motivation, improvement, personal qualities, professional qualities, cognitive sphere, performing activities, a music teacher.*